

سعيد عدالت نژاد

جایگاه حقوقی غیرمسلمانان
در فقه شیعه و قوانین ایران

(۱۳۸۵ - ۱۳۹۷ ش)

سرشناسه: عدالت‌نژاد، سعید، ۱۳۴۱ - **عنوان قرارداد:** ایران، قوانین و احکام، Iran. Laws, etc. **عنوان و نام پدیدآور:** جایگاه حقوقی غیرمسلمانان در فقه شیعه و قوانین ایران (۱۳۹۷-۱۳۸۵ش) / سعید عدالت‌نژاد • **مشخصات نشر:** تهران: نشر نی، ۱۳۹۹ • **نوبت چاپ:** چاپ اول، ۱۳۹۹ • **مشخصات ظاهری:** ۳۳۱ ص • **شابک:** ۹۷۸-۶۲۲-۰۶-۰۳۰۷-۸ • **وضعیت فهرست‌نویسی:** فیبا • **یادداشت:** کتابنامه • **یادداشت:** نمایه • **موضوع:** اقلیت‌های دینی (فقه)، Religious minorities (Islamic law): اقلیت‌های دینی - وضع حقوقی و قوانین - ایران، Le- Religious minorities - gal status, laws, etc - Iran • **فقه جعفری، Islamic law, Ja'fari** • **رده‌بندی کنگره:** BP۱۹۶/۴ • **رده‌بندی دیویی:** ۲۹۷/۳۷۷ • **شماره کتابشناسی ملی:** ۷۷۷۵۴۰۴

قیمت: ۵۶۰۰۰ تومان

نشرنی

جایگاه حقوقی غیرمسلمانان در فقه شیعه و قوانین ایران
(۱۳۹۷-۱۳۸۵ش)

سعید عدالت‌نژاد (عضو هیئت علمی بنیاد دایرةالمعارف اسلامی)

ویراستار: سپیده معتمدی

صفحه‌آرا: الهه خلج‌زاده

لیتوگرافی: باختر • چاپ: غزال • صحافی: غزال

چاپ اول: تهران، ۱۳۹۹، ۱۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۰۶-۰۳۰۷-۸

نشانی: تهران، خیابان دکتر فاطمی، خیابان رهی معیری، تقاطع خیابان فکوری، شماره ۲۰

کد پستی: ۱۴۱۳۷۱۷۳۷۱، تلفن دفتر نشر: ۸۸۰۲۱۲۱۴، تلفن واحد فروش: ۸۸۰۴۶۵۸-۹، نامبر: ۸۹۷۸۲۴۶۴

www.nashreney.com • email: info@nashreney.com • nashreney

© تمامی حقوق این اثر برای نشرنی محفوظ است. هرگونه استفاده تجاری از این اثر یا تکثیر آن کلاً و جزئاً، به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

فهرست مطالب

۹	علائم اختصاری
۹	یادداشت درباره املای کلمات و تالیفات
۱۱	سپاسگزاری
۱۳	دبیاچه
۱۵	مقدمه

فصل اول

۲۳	جایگاه غیرمسلمانان در منابع شیعه امامی
۲۳	یک. مقدمه
۲۸	دو. منابع و روش
۳۳	سه. قرآن و غیرمسلمانان
۳۷	چهار. احادیث فقهی شیعی درباره غیرمسلمانان
۴۲	پنج. فقه شیعه و غیرمسلمانان
۴۲	الف. تعریف چند اصطلاح

۴۶	ب. بحثی کوتاه درباره جهاد
۵۰	ج. وظایف و حقوق غیرمسلمانان
۵۷	د. روابط اجتماعی
۶۰	۱. طهارت و نجاست
۶۵	۲. حیّیت یا حرمت طعام
۶۹	۳. روابط حقوقی با مسلمانان
۶۹	۱. شهادت
۷۰	۲. ارث
۷۲	۳. ازدواج و رقی
۷۵	۴. حد (مجازات)
۷۸	۵. قصاص
۸۰	۶. دیه
۸۱	نتیجه

فصل دوم

۸۷	آشنایی با زمینه‌های جنبش مشروطه‌خواهی (۱۳۲۴-۱۳۶۰ ق)
۸۸	یک. زمینه سیاسی
۸۸	الف. سلسله قاجار
۹۲	ب. قدرت‌های بیگانه
۹۸	دو. زمینه اجتماعی-فرهنگی
۹۸	الف. وضع و حال اجتماعی
۱۰۱	ب. وضع و حال فرهنگی
۱۱۲	سه. انقلاب مشروطه
۱۱۲	الف. منابع
۱۱۶	ب. حوادث
۱۲۳	ج. تحلیل‌ها

۱۳۵	چهار. غیرمسلمانان در جامعه ایران قبل از انقلاب مشروطه
۱۳۵	الف. جمعیت‌شناسی
۱۳۸	ب. وضع و حال اجتماعی
۱۴۸	ج. نهادهای وابسته
۱۵۴	د. وضع و حال حقوقی
۱۵۸	نتیجه
	فصل نهم
۱۶۳	تدوین آیین و مقررات (۱۲۸۵-۱۳۵۷ ش)
۱۶۳	یک. قانون اساسی ۳۲۴ ق/ ۱۲۸۵ ش
۱۶۶	الف. شرح حال نویسنده این قانون اساسی
۱۶۸	۱. حسن پیرنیا (۱۲۵۲-۱۳۱۰ ش) و حسین پیرنیا (۱۲۵۴-۱۳۲۶ ش)
۱۷۱	۲. مرتضی قلی خان (۱۲۳۵-۱۳۱۰ ش) و مه‌قلی خان (۱۲۴۲-۱۳۳۴ ش)
۱۷۲	۳. جواد سعیدالدوله (۱۲۲۱-۱۳۰۸)
۱۷۴	۴. محمود احتشام‌السلطنه (۱۲۳۹-۱۳۱۴ ش)
۱۷۵	ب. روش
۱۸۱	ج. تحلیل‌های متنی
۱۸۲	۱. کلیات
۱۸۷	۲. حقوق ملت ایران
۱۹۳	د. واژگان‌شناسی
۱۹۳	۱. ملت
۱۹۲	۲. قواعد مقدسه اسلام
۱۹۷	۳. قانون
۱۹۷	۴. اقلیت‌های دینی
۱۹۹	دو. تغییرات در دوره پهلوی
۲۰۱	سه. قانون مجازات عمومی و قانون مدنی
۲۱۱	نتیجه

فصل چهارم

۲۱۵	تدوین قوانین و مقررات در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۷-۱۳۹۷ش)
۲۱۵	یک. مقدمه
۲۱۸	دو. شکل‌گیری قانون اساسی ۱۳۵۸ش
۲۲۵	الف. شناخت تحلیلی اعضای مجلس بررسی
۲۲۷	ب. شکل، محتوا، و روش کار مجلس بررسی
۲۳۱	ج. تحلیل‌های متنی
۲۳۱	۱. بیانات
۲۴۰	۲. حقیقت‌مندی
۲۴۵	د. واژگان شناسی
۲۴۵	۱. ولایت فقیه
۲۴۸	۲. جمهوری اسلامی
۲۴۹	۳. موازین اسلامی
۲۵۱	۴. اقلیت‌های به رسمیت شناخته شده
۲۵۲	۵. مجمع تشخیص مصلحت نظام
۲۵۵	ه. تغییرات قانون اساسی در ۱۳۶۸ش
۲۵۷	سه. قانون مجازات اسلامی
۲۶۸	چهار. قانون مدنی
۲۷۱	پنج. مقررات خاص غیرمسلمانان
۲۷۵	نتیجه

فصل پنجم

۲۷۹	به سوی اجتهاد نوین
۲۹۹	نتیجه
۳۰۳	گاه‌شمار
۳۱۱	نمایه

دیباچه

چنین تخمین زده می‌شود که در دوسده اخیر حدود یک درصد جمعیت ایران همواره غیرمسلمان و سی درصد مسلمان غیرشیعی بوده‌اند. بقیه جمعیت ایران از دوره صفویه شیعه دوازده‌امامی‌اند. در این فضا، شهری که در آن به دنیا آمد، سال‌هاست اقلیتی از پیروان ادیان مختلف شامل زرتشتی، یهودی، مسیحی، و از مذاهب مختلف اهل سنت از جمله شافعی و حنفی، در کنار شیعیان دوازده‌امامی زندگی می‌کنند. از زمان تحصیل در دبیرستان، «گفت‌وگویی سروان ادیان» برایم مسئله شد و به آن علاقه‌مند شدم. این علاقه به گفت‌وگر و توسعه آن، حدود بیست سال بعد، زمانی تشدید شد که اقتدا به مسیح^۱ (۱۳۸۱)، از آثار ماگاکا، اخلاقی-عرفانی مسیحیت، نوشته توماس ا. کمپیس (متوفی ۱۲۷۴ میلادی) را ترجمه کردم و در مقدمه و پانویس‌های متن مشابهت‌های فراوان تعلیمات اخلاقی-عرفانی مسیحیت را با آموزه‌های اسلامی را به خواننده نشان دادم. از آن‌جا که این اثر دارای توصیه‌هایی نافذ، چه دشوار و خالی از پیچیدگی‌های مباحث نظری و فلسفی در قلمرو اخلاق عملی است و با حکمت و اخلاق اسلامی قرابت‌های بسیار دارد، با استقبال ایرانیان مسلمان مواجه شد و من از این طریق به هدفم یعنی توسعه گفت‌وگوی ادیان نزدیک‌تر شدم. گفتنی

1. *Imitation of Christ*, by Thomas A. Kempis (d. 1274 C.E.).

است هشت هزار نسخه از این کتاب تا سال ۱۳۹۷ چاپ شده و به فروش رفته است. اما تجربه تحصیل و تدریس چهارده ساله (۱۳۶۲-۱۳۷۶) در حوزه علمیه قم با تأکید بر فقه و اصول فقه مرا به این نتیجه رساند که مانع اصلی در بسط گفت‌وگو و همزیستی بهتر میان پیروان ادیان و مذاهب مختلف ریشه در پاره‌ای از آرای فقهی و تلقی‌های عامیانه‌ای دارد که در طول تاریخ به تدریج شکل گرفته است. آرای فقهی غایب بر شأن حقوقی غیرمسلمانان، با این فرض که قواعد و احکامی مبتنی بر کتاب سنت‌اند و از مؤلفه‌های ایمان، آرای مسلم و ثابت تلقی شدند و تا ابتدای قرن چهاردهم هرگز در میان عالمان، حاکمان و مردم رایج بودند. در نتیجه، آموزه‌های جهان‌مول حلاله اسلامی، که انتظار می‌رفت بر زندگی همه انسان‌ها تأثیرگذار باشند و شرع به‌ی‌راستی را برای همزیستی فراهم کنند، تأثیر خود را به سبب تسلط این دسته از احکام فقهی بر جوامع مسلمان از جمله ایران از دست دادند. این کتاب که می‌توان آن را بخشی از سبب حقوق و قوانین ایران (۱۲۸۵-۱۳۹۷ش) قلمداد کرد، بخشی که ایرانیان غیرمسلمان در آن بی‌رسته شده‌اند، نشان می‌دهد که مانع اصلی بهبود منزلت حقوقی غیرمسلمانان در جوامع اسلامی آرای فقهی است که، بدون در نظر گرفتن بافت پیدایش آن‌ها، به‌خطا، غش از ایمان اسلامی معرفی می‌شوند. این کتاب نشان می‌دهد چگونه این آرای فقهی بخشی از بدنه قوانین مدون و مصوب ایران راه پیدا کرد. مؤلف این کتاب، برخلاف بعضی از عالمان مسلمان که جنبه‌های اخلاقی و سیاسی موضوع را در منابع اسلامی و جوامع مسلمان پررنگ می‌کنند و جنبه‌های حقوقی را نادیده می‌گیرند، کوشیده است همه جنبه‌های جایگاه حقوقی غیرمسلمانان را در بافت خاص خودش ببیند و هم وظایف و سم حقوق آنان را، آن گونه که در منابع اسلامی بازتاب پیدا کرده، بررسی کند تا مانع اصلی رعایت حقوق غیرمسلمانان و احترام به آنان به‌عنوان «شهروند» به‌خوبی شناخته شود. در انتها، یک استراتژی یا تغییر رویکرد، به‌مثابه اجتهاد نوین، برای بهبود وضع حقوقی غیرمسلمانان پیشنهاد شده است.